

חוברת חינוך פיננסי

כיתה ט' • צרכנות, כסף, עבודה וחיסכון

חוברת עבודה לתלמיד ולתלמידה

חלק 2 מתוך 2

שם: _____

כיתה: _____

יצרה: רזית ראש בן ישי

כסף כמוסכמה חברתית

למה פיסת נייר קונה פיצה? כי כולנו מסכימים שהיא שווה משהו

שם: _____

כיתה: _____

תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- להסביר מדוע ערכו של הכסף נשען על מוסכמה חברתית ועל אמון, ולא על החומר שממנו הוא עשוי.
- להכיר את המעבר מסחר חליפין לכסף ואת שלושת תפקידי הכסף.
- להבחין בין ערך נומינלי לערך ריאלי ולחשב תשלום במזומן לפי כלל נתון.

קוראים ומבינים: מה הופך נייר לכסף?

לפני שהיה כסף, אנשים סחרו בסחר חליפין: עז תמורת שק חיטה. הבעיה הייתה שצריך למצוא מישהו שרוצה בדיוק את מה שיש לכם, ובדיוק באותו רגע. הכסף פתר את הבעיה, ויש לו שלושה תפקידים: אמצעי חליפין (משלמים בו), יחידת מידה (משוויים בעזרתו מחירים) ושמירת ערך (אפשר לחסוך אותו לעתיד).

לגוש זהב יש ערך כחומר, אבל לשטר של 100 ש"ח אין כמעט ערך חומרי – זה נייר מודפס, ובחשבון הבנק זה רק מספר על המסך. הכסף שווה משהו כי כולנו מסכימים להאמין בערכו. זו מוסכמה חברתית, והבסיס שלה הוא אמון: אמון במדינה, בבנק המרכזי שמנפיק את השטרות ובמערכת הבנקאית. כדי לשמור על האמון, בשטרות יש סימני ביטחון שמקשים לזייף אותם, וגם השטר עצמו הוא טקסט תרבותי – הדמויות, השפות והסמלים שעליו מספרים מי אנחנו.

חשוב להבחין בין ערך נומינלי, המספר שמודפס על השטר, לבין ערך ריאלי – כמה אפשר באמת לקנות בו. "100 ש"ח" נשארים 100 גם בעוד עשר שנים, אבל אם המחירים יעלו, יהיה אפשר לקנות בהם פחות. ולבסוף, כסף הוא כלי: הערכים שלנו, כמו יושר ואחריות, הם שקובעים איך נרוויח, נוציא ונחסוך אותו.

מושגי מפתח

מוסכמה חברתית: כלל או הסדר שבני אדם יצרו ושמתיקיים רק כי כולם מסכימים לפעול לפיו. הכסף שווה משהו כי כולנו מסכימים שהוא שווה.

ערך נומינלי: הערך הנקוב – המספר שמודפס על השטר או על המטבע, למשל "50 שקלים".

סימני ביטחון: אלמנטים מיוחדים בשטר, כמו סימן מים, חוט ביטחון ודיו שמשנה צבע, שנועדו למנוע זיופים ולשמור על אמון הציבור.

אמון (כבסיס כלכלי): הביטחון של הציבור במדינה ובמערכת הבנקאית. בלי אמון, לשטר או למספר בחשבון אין ערך.

ערך ריאלי: השווי האמיתי של הכסף במונחי כוח קנייה: כמה מוצרים ושירותים אפשר לקנות בו לפי המחירים בשוק.

חוק המזומן: חוק שמגביל את הסכום שאפשר לשלם במזומן בעסקאות מסוימות, כדי להילחם בהון שחור ובפשע, מתוך איוון מול חופש הפרט והפרטיות.

חלק א' – בודקים הבנה

מה באמת נותן לכסף את ערכו? ענו על השאלות לפי קטע הקריאה.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מה הייתה הבעיה המרכזית של סחר חליפין?

- א. אי אפשר היה לסחור במזון ב. צריך היה למצוא מישהו שרוצה בדיוק את מה שיש לך ובאותו זמן
ג. הסחורות היו זולות מדי ד. היה צריך לשלם מס על כל עסקה

2. שירה משווה בין שני זוגות נעליים לפי המחיר שלהם בשקלים. באיזה תפקיד של הכסף היא משתמשת?

- א. שמירת ערך ב. אמצעי חליפין
ג. יחידת מידה ד. סימן ביטחון

3. מדוע לשטר של 200 ש"ח יש ערך, אף שהנייר עצמו כמעט חסר ערך?

- ☐ א כי הוא מודפס בצבעים יפים
☐ ב כי הציבור מסכים ומאמין בערכו
☐ ג כי הוא עשוי מחומר יקר
☐ ד כי כל אחד יכול להדפיס אותו

4. לפני עשר שנים קנו ב-100 ש"ח שתי פיצות, והיום אפשר לקנות בהם רק פיצה אחת. מה השתנה?

- ☐ א הערך הנומינלי של השטר
☐ ב הערך הריאלי של השטר
☐ ג סימני הביטחון של השטר
☐ ד צבע השטר

2 ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
לכסף יש שלושה תפקידים: אמצעי חליפין, יחידת מידה ושמירת ערך.	
כל בנק מסחרי רשאי להדפיס שטרות משלו.	
זיוף שטרות פוגע רק במי שקיבל את השטר המזויף.	
הדמויות והסמלים על השטר מעבירים מסרים על הזהות והערכים של המדינה.	
הערך הנומינלי של שטר משתנה בכל פעם שהמחירים עולים.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו מה קרה בקייטנה שבה המציאו "כסף" משלהם, וענו על השאלות.

מקרה בוחן

האסימונים של קייטנת הקיץ

בקייטנת הקיץ החליטו המדריכים לנסות ניסוי: במקום שקלים, כל אחד מ-30 החניכים קיבל 20 אסימונים מקרטון עם חותמת של הקייטנה. בקיוסק של הקייטנה ארטיק עלה 2 אסימונים, ואפשר היה גם לסחור באסימונים בין החניכים. מתן מכר לחברים צמידים שקלע, והילה חסכה אסימונים לקראת "ערב הפתעות" בסוף השבוע.

ביום הרביעי גילו המדריכים שמישהו צילם אסימונים במדפסת והכניס למחזור עוד 300 אסימונים מזויפים. פתאום היו בקייטנה הרבה יותר אסימונים, אבל מספר הארטיקים לא השתנה. הקיוסק העלה את מחיר הארטיק ל-3 אסימונים, וחלק מהחניכים הודיעו שהם "לא מקבלים יותר אסימונים, רק סוכריות". (המספרים לדוגמה בלבד)

3 ☒ ענו על השאלות.

1. מדוע לאסימונים מקרטון היה ערך בימים הראשונים? השתמשו במושגים "מוסכמה חברתית" ו"אמון".

2. מצאו במקרה דוגמה לכל אחד משלושת תפקידי הכסף.

3. כמה ארטיקים אפשר היה לקנות ב־20 אסימונים לפני הזינוף, וכמה ארטיקים שלמים אחריו? מה קרה לערך הריאלי של האסימונים?

4. הציעו שני "סימני ביטחון" לאסימונים החדשים, והסבירו איך הם יחזירו את האמון.

חלק ג' – מחשבים ומחליטים

חוק המזומן מגביל תשלום במזומן בעסקאות גדולות. נתרגל חישוב לפי כלל לדוגמה ונדון בשאלה אם הוא צודק.

כלל לדוגמה: בעסקה עם עסק שמחירה מעל 6,000 ש"ח, מותר לשלם במזומן עד 10% מהמחיר, ואת היתרה יש לשלם באמצעי תשלום אחר. בעסקה של עד 6,000 ש"ח אין הגבלה. השלימו את הטבלה.

עסקה	מחיר (ש)	מקסימום במזומן (ש)	יתרה באמצעי תשלום אחר (ש)
אופניים חשמליים	5,000		
מחשב נייד	6,500		
מקרר	8,000		
ספה	12,000		

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. מדוע על האופניים החשמליים מותר לשלם את כל הסכום במזומן, ועל המחשב הנייד – רק חלק?

2. לפי הכלל, האם מותר לשלם במזומן 900 ש"ח על מקרר שמחירו 8,000 ש"ח? נמקו.

”אל תתנו לכסף לנהל את הערכים שלכם – תנו לערכים שלכם לנהל את הכסף.” בחרו עמדה בדיון על הגבלת

השימוש במזומן: האם המדינה צריכה להגביל אותו? כתבו טיעון אחד בעד, טיעון אחד נגד ואת עמדתכם

5

האישית (6-8 שורות), וציינו ערך אחד שמנחה אתכם (למשל יושר, פרטיות, אחריות לחברה).

להעשרה: להעשרה: מילים ששומרות היסטוריה

המילה ”בנק” הגיעה לעברית משפות אירופה, ומקורה במילה האיטלקית שפירושה ”ספסל”: בימי הביניים ישבו חלפני כספים ליד ספסלים בשווקים והחליפו מטבעות. כך גם בעברית יש ביטויים רבים על כסף, כמו ”בצע כסף” (רדיפת ממון) או ”הון תועפות” (סכום עצום). השפה שלנו מלמדת כמה מקום תופס הכסף בחיי החברה.

אתגר: אספו שלושה ביטויים בעברית שקשורים לכסף. מה כל אחד מלמד על היחס של החברה לכסף – חיובי, שלילי או ניטרלי?

כרטיס יציאה – פרק 8: כסף כמוסכמה חברתית

1. מה ההבדל בין ערך נומינלי לערך ריאלי?

2. לפי הכלל לדוגמה, כמה מותר לשלם במזומן על טלוויזיה ב־7,000 ש”ח?

3. מה היה קורה לדעתך אם מחר כולם היו מפסיקים להאמין בשקל?

שם:

כיתה:

תאריך:

בפרק הזה נלמד:

- להכיר את התפתחות אמצעי התשלום ולהבין שכולם נשענים על אמון חברתי.
- להבחין בין כרטיס חיוב (דביט) לכרטיס אשראי, בין יתרה למסגרת ובין תשלומים רגילים לקרדיט.
- לזהות את "כאב התשלום" ולאמץ הרגלים בטוחים ומחושבים בתשלום דיגיטלי.

קוראים ומבינים: מהשטר אל הטלפון

אמצעי התשלום התפתחו לאורך ההיסטוריה: מסחר חליפין, מטבעות ושטרות, צ'קים, כרטיסים ועד תשלום בטלפון. כולם עובדים מאותה סיבה – אמון חברתי: אנחנו סומכים שגם אחרים יקבלו את אמצעי התשלום לפי הערך שרשום עליו. מזומן נותן תחושת שליטה ופרטיות, אבל אפשר לאבד אותו והוא לא מתאים לקנייה באינטרנט.

בכרטיס חיוב (דביט) הכסף יורד מיד מהיתרה בחשבון העו"ש, וכשאין יתרה העסקה נדחית. כרטיס אשראי הוא מעין הלוואה קצרה: קונים עכשיו ומשלמים במועד החיוב, עד גובה מסגרת האשראי – סכום שהבנק מרשה להוציא, ולא כסף שכבר שלכם. אפשר לחלק קנייה לתשלומים רגילים, שבהם המחיר הסופי לא משתנה, או לקחת קרדיט – הלוואה שעליה מתווספת ריבית, ולכן בסוף משלמים יותר. שימו לב: בעסקה בתשלומים כל הסכום נתפס מהמסגרת כבר ביום הקנייה.

באפליקציית תשלומים ובארנק דיגיטלי משלמים בנגיעה, מהר ובנוחות. אבל כאן מסתתרת מלכודת: כאב התשלום – התחושה הלא נעימה כשנפרדים מכסף – כמעט נעלם. כשלא מרגישים את הכסף יוצא, קניות קטנות מצטברות לסכום גדול. כדאי לבדוק יתרה פעם בשבוע, לקבוע תקרה חודשית, לבטל הוראות קבע שלא משתמשים בהן ולעולם לא למסור קוד אימות לאף אחד.

מושגי מפתח

כרטיס חיוב (דביט): כרטיס שמוריד את הכסף מיד מהיתרה בחשבון העו"ש; אם אין מספיק יתרה, העסקה נדחית.

מסגרת אשראי: הסכום המרבי שהבנק או חברת הכרטיסים מרשים להוציא באשראי. זו לא יתרה, אלא כסף שיש להחזיר.

כאב התשלום: מושג מהכלכלה ההתנהגותית: התחושה הלא נעימה כשנפרדים מכסף. בתשלום דיגיטלי היא נחלשת, וזה מגביר בזבז.

אמון חברתי: ההסכמה הרחבה בחברה שלאמצעי תשלום יש ערך, ושאחרים יקבלו אותו תמורת מוצרים ושירותים.

כרטיס אשראי: כרטיס שמאפשר לקנות עכשיו ולשלם במועד חיוב קבוע, עד גובה מסגרת האשראי; מעין הלוואה קצרה.

קרדיט: חלוקת תשלום שבה ניתנת הלוואה ומתווספת ריבית, ולכן הסכום הכולל גבוה מהמחיר המקורי.

חלק א' – בודקים הבנה

אילו אמצעי תשלום אתם מכירים, ומה ההבדלים ביניהם? בדקו את עצמכם.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. ביתרה של ליה בעו"ש יש 50 ש"ח, והיא מנסה לשלם 70 ש"ח בכרטיס חיוב (דביט). מה צפוי לקרות?

- א. העסקה תאושר והיתרה תהיה 20 ש"ח
 ב. העסקה תידחה
 ג. העסקה תעבור לקרדיט באופן אוטומטי
 ד. החיוב יירד רק בחודש הבא

2. מהי מסגרת אשראי?

- א. הכסף שיש לי בחשבון
 ב. הסכום המרבי שמותר לי להוציא באשראי, שאותו אצטרך להחזיר
 ג. הריבית שהבנק משלם לי
 ד. מספר התשלומים המרבי בעסקה

3. יונתן קנה אוזניות ב־600 ש"ח בשישה תשלומים רגילים. כמה ישלם בסך הכול?

א 600 ש"ח

ב 660 ש"ח

ג 100 ש"ח

ד 720 ש"ח

4. מה הסיבה העיקרית שבתשלום בנגיעה בטלפון קל יותר לבזוז?

א הכול זול יותר בתשלום דיגיטלי

ב כאב התשלום נחלש, ולא מרגישים שהכסף יוצא

ג אי אפשר לבדוק את היתרה

ד החנויות מוסיפות הנחה

2 ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
בעסקת קרדיט משלמים בסוף בדיוק את מחיר המוצר.	
בקנייה בעשרה תשלומים באשראי, כל הסכום נתפס ממסגרת האשראי כבר ביום הקנייה.	
מותר למסור את קוד האימות שנשלח בהודעה לנציג שמתקשר ואומר שהוא מהבנק.	
הוראת קבע היא אישור מראש לגבות סכום במועדים קבועים, ויש לבטל אותה כשמפסיקים להשתמש בשירות.	
צ'ק אישי נפרע תמיד, גם אם אין כסף בחשבון של מי שכתב אותו.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו על החודש הראשון של אביגיל עם כרטיס חיוב בטלפון, וענו על השאלות.

מקרה בוחן

אביגיל והקפוצ'ון שלא נקנה

לכבוד יום ההולדת ה־15 פתחו ההורים לאביגיל חשבון נוער עם כרטיס חיוב (דביט), וחיברו אותו לארנק הדיגיטלי בטלפון. בתחילת החודש היו ביתרה 400 ש"ח. "זה כל כך נוח", אמרה, "רק מצמידים את הטלפון וזהו." במהלך החודש היא קנתה חמישה קפה קר ב־14 ש"ח כל אחד, הזמינה ארבעה משלוחי שתייה ב־15 ש"ח, קנתה שלושה משולשי פיצה ב־12 ש"ח, ופעמיים שילמה 25 ש"ח על תוספות במשחק. בנוסף ירדו 30 ש"ח על מנוי מוזיקה בהוראת קבע, שהיא בכלל שכחה שהפעילה.

בסוף החודש מצאה אביגיל קפוצ'ון ב־180 ש"ח, הצמידה את הטלפון – והעסקה נדחתה. "אבל כמעט לא קניתי כלום!" היא אמרה לחברה שלה נגה. (המספרים לדוגמה בלבד)

3 ענו על השאלות.

1. חשבו כמה הוציאה אביגיל במהלך החודש וכמה נשאר לה ביתרה. הראו את דרך החישוב.

2. מדוע נדחתה העסקה של הקפוצ'ון? האם היא הייתה נדחית גם בכרטיס אשראי? הסבירו את ההבדל.

3. הסבירו בעזרת המושג "כאב התשלום" למה אביגיל הרגישה ש"כמעט לא קנתה כלום".

4. הציעו לאביגיל שלושה הרגלים שיעזרו לה בחודש הבא.

חלק ג' – מחשבים ומחליטים

אחרי גיל 18 רבים מקבלים כרטיס אשראי. נתרגל תשלומים רגילים ונראה מה קורה למסגרת האשראי.

כל הקניות בטבלה הן בתשלומים רגילים (בלי ריבית). השלימו את החיוב החודשי ואת הסכום שנתפס מהמסגרת ביום הקנייה.

4

קנייה	מחיר (₪)	מספר תשלומים	חיוב חודשי (₪)	נתפס מהמסגרת ביום הקנייה (₪)
אוזניות	600	3		
מחשב נייד	3,000	10		
אופניים	1,800	6		
טלפון	2,400	12		2,400

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. לדניאל מסגרת אשראי של 5,000 ש"ח. הוא קנה באותו יום את המחשב הנייד ואת האופניים. כמה נשאר פנוי במסגרת, וכמה ירד מחשבונו בחודש הראשון?

2. אם דניאל היה קונה את המחשב בקרדיט במקום בתשלומים רגילים, מה היה משתנה? ומה אפשר ללמוד מכך?

”מזומן או טלפון?” – בחרו אמצעי תשלום אחד שהייתם רוצים להשתמש בו ככלי העיקרי שלכם בשנה הקרובה.

כתבו (6-8 שורות): למה בחרתם בו, שני יתרונות וחיסרון אחד שלו, ושני כללים שתקבעו לעצמכם כדי להשתמש

5

בו בבטחה ובלי בזבז.

להעשרה: להעשרה: האם המזומן ייעלם?

בנקים מרכזיים במדינות רבות בוחנים רעיון של ”מטבע דיגיטלי של בנק מרכזי” – כסף רשמי של המדינה שקיים רק בצורה דיגיטלית. התומכים אומרים שזה יהיה מהיר וזול יותר ויקשה על הון שחור; המתנגדים חוששים מפגיעה בפרטיות ומקושי לאנשים מבוגרים או לכאלה שאין להם טלפון חכם. בינתיים המזומן עדיין קיים לצד כל האמצעים הדיגיטליים.

אתגר: אילו קבוצות באוכלוסייה עלולות להיפגע אם המזומן ייעלם לגמרי? הציעו פתרון אחד.

שם: _____

כרטיס יציאה – פרק 9: אמצעי תשלום

1. מה ההבדל בין יתרה למסגרת אשראי?

2. קנייה ב־900 ש"ח בשלושה תשלומים רגילים – כמה יורד בכל חודש, וכמה נתפס מהמסגרת?

3. איזה הרגל אחד תאמץ/תאמצו כדי לא ליפול ב”מלכודת הפיצה”?

ביקוש והיצע: איך נקבע המחיר?

למה כרטיסים להופעה נעלמים בדקות ועגבניות מתייקרות אחרי גל חום

שם: _____

כיתה: _____

תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- להבין מהו שוק ומי השחקנים בו: צרכנים שיוצרים ביקוש ויצרנים שיוצרים היצע.
- להסביר איך נקבע מחיר השוק בנקודת שווי משקל, ומה קורה במצב של עודף או מחסור.
- לנתח אירועים מהחיים ולחזות אם הם משנים את הביקוש או את ההיצע ובאיזה כיוון ינוע המחיר.

קוראים ומבינים: אף אחד לא מחליט לבד על המחיר

שוק הוא כל מקום שבו נפגשים קונים ומוכרים: דוכן ירקות, חנות בקניון, אתר קניות או קבוצת יד שנייה ברשת. בשוק נמכרות סחורות, כלומר מוצרים מוחשיים כמו חולצה או מטען, וגם שירותים כמו שיעור פרטי או תספורת.

הצרכנים יוצרים את הביקוש: הכמות שהם מוכנים ויכולים לקנות בכל מחיר. ככל שהמחיר נמוך יותר, רוצים לקנות יותר. היצרנים והמוכרים יוצרים את ההיצע: הכמות שהם מוכנים ויכולים להציע למכירה. ככל שהמחיר גבוה יותר, משתלם להם למכור יותר.

בשוק חופשי, עם הרבה קונים ומוכרים ובלי התערבות, המחיר זז עד שהכמות שרוצים לקנות שווה לכמות שמציעים. זו נקודת שווי המשקל (שו"מ), והמחיר בה הוא מחיר השוק. אם המחיר גבוה מדי נוצר עודף ומוכרים מורידים מחיר; אם הוא נמוך מדי נוצר מחסור, נוצרים תורים והמחיר עולה.

גם מוצרים אחרים משפיעים: כשמוצר מתייקר, הביקוש למוצר תחליפי שלו עולה. כשקונסולה חדשה יוצאת, עולה הביקוש למוצרים משלימים כמו שלטים ומשחקים. גם מזג אוויר, חומרי גלם וטכנולוגיה משנים את ההיצע.

מושגי מפתח

ביקוש: הכמות של מוצר או שירות שהצרכנים מוכנים ויכולים לקנות במחיר מסוים.

היצע: הכמות של מוצר או שירות שהיצרנים מוכנים ויכולים להציע למכירה במחיר מסוים.

שוק חופשי: שוק עם הרבה קונים ומוכרים, בלי התערבות ובלי התארגנויות, שבו המחיר נקבע רק בידי הביקוש וההיצע.

נקודת שווי משקל (שו"מ): המצב שבו הכמות המבוקשת שווה לכמות המוצעת. המחיר בנקודה זו הוא מחיר השוק.

מוצר תחליפי: מוצר שעונה על אותו צורך ואפשר לקנות אותו במקום מוצר אחר, למשל תה במקום קפה.

מוצר משלים: מוצר שקונים יחד עם מוצר אחר כדי ליהנות ממנו, למשל מטען לטלפון.

חלק א' - בודקים הבנה

לפני שמנתחים מקרים מהחיים, בודקים שהמושגים המרכזיים ברורים.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מה מתאר הביקוש?

- ☐ א. את הכמות שהמפעל מסוגל לייצר
☐ ב. את הכמות שהצרכנים מוכנים ויכולים לקנות במחיר מסוים
☐ ג. את המחיר הגבוה ביותר שמוכר יכול לבקש
☐ ד. את הרווח שהחנות מרוויחה ממכירה

2. בחנות של בגדי ספורט המחיר גבוה ממחיר השוק, והמדפים מלאים. מה צפוי לקרות?

- ☐ א. יהיה מחסור והמחיר יעלה
☐ ב. המחיר יישאר כמו שהוא
☐ ג. יהיה עודף, והמוכרים יורידו את המחיר
☐ ד. הביקוש יגדל מעצמו בלי שינוי במחיר

3. איזה מהזוגות הוא דוגמה למוצרים משלימים?

- ☐ א. אוזניות וטלפון
☐ ב. אוטובוס ומונית
☐ ג. תה וקפה
☐ ד. עט כחול ועט שחור

4. קרה פגיעה בשדות התותים. מה צפוי לקרות למחיר התותים?

- ☐ א. הביקוש יקטן והמחיר יירד
☐ ב. ההיצע יקטן והמחיר יעלה
☐ ג. ההיצע יגדל והמחיר יירד
☐ ד. המחיר לא ישתנה, כי הקונים לא השתנו

2. ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
שיעור פרטי במתמטיקה הוא סחורה.	
בדרך כלל, כשהמחיר של מוצר יורד, הכמות המבוקשת שלו עולה.	
בנקודת שווי משקל יש מחסור גדול במוצר.	
מכונה חדשה שמייצרת פי שניים חטיפים באותה עלות מגדילה את ההיצע.	
כשמחיר הקפה עולה מאוד, הביקוש לתה, שהוא מוצר תחליפי, צפוי לרדת.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו את המקרה וענו על השאלות בעזרת המושגים שלמדתם.

מקרה בוחן

הכרטיס שכולם רצו

להקה צעירה פרסמה שיר ברשת חברתית, ותוך שבועיים כל השכבה שרה אותו. הלהקה הודיעה על הופעה אחת באולם עם 2,000 מקומות, במחיר של 120 ₪ לכרטיס (המספרים לדוגמה בלבד). הכרטיסים אזלו תוך שמונה דקות.

תמר ויואב לא הספיקו לקנות. בקבוצת יד שנייה ברשת הם מצאו כרטיסים ב־300 ₪, יותר מפי שניים מהמחיר המקורי. יואב כעס: "זה ניצול!". תמר הציעה לחכות: "אולי קרוב להופעה המחיר יירד". יום לפני ההופעה הופיעה ברשת שמועה שההופעה תבוטל. פתאום עשרות אנשים מיהרו להציע את הכרטיסים שלהם, וכמעט אף אחד לא רצה לקנות. המחיר בקבוצה ירד ל־150 ₪, ויואב קנה שני כרטיסים. בסוף ההופעה התקיימה כרגיל.

3. ☒ ענו על השאלות.

1. למה ההיצע של הכרטיסים להופעה לא יכול לגדול, ומה זה עושה למחיר כשהביקוש עצום?

2. הסבירו בעזרת המושגים ביקוש והיצע למה המחיר בקבוצה ירד ל-150 ש"ח אחרי השמועה.

3. האם יואב צודק שמחיר של 300 ש"ח הוא "ניצול"? כתבו נימוק אחד בעד ונימוק אחד נגד.

4. מה הייתם ממליצים לתמר ויואב לעשות לפני שהם קונים כרטיס ביד שנייה?

חלק ג' – מחשבים ומחליטים

בטבלה מוצגים ביקוש והיצע של לימונדה בדוכן ביריד השכבה. מוצאים את מחיר השוק בעזרת חישוב.

חשבו את הפער בין הכמות המוצעת לכמות המבוקשת בכל מחיר, וכתבו אם יש עודף, מחסור או שו"מ. השורה הראשונה פתורה לדוגמה. 4

מחיר כוס לימונדה (ש"ח)	כמות מבוקשת (כוסות)	כמות מוצעת (כוסות)	פער בכוסות	עודף / מחסור / שו"מ
4	120	30	90	מחסור
6	90	50		
8	70	70		
10	50	90		
12	30	110		

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. מהו מחיר השוק של כוס לימונדה, וכמה כוסות יימכרו בו?

2. ביום חם במיוחד יותר תלמידים רוצים לימונדה בכל מחיר. האם המחיר צפוי לעלות או לרדת? נמקו.

בחרו מוצר שאתם קונים לעיתים קרובות (חטיף, בגד, משחק, נסיעה). תארו אירוע אחד שיכול לשנות את הביקוש שלו ואירוע אחד שיכול לשנות את ההיצע שלו, והסבירו מה יקרה למחיר בכל מקרה.

5

להעשרה: להעשרה: כשגם הביקוש וגם ההיצע זזים

לפעמים שני הצדדים משתנים יחד. בחורף, למשל, הביקוש למרק עולה, ובאותו זמן מזג אוויר קר יכול לפגוע ביבול של חלק מהירקות ולהקטין את ההיצע שלהם. כששני השינויים דוחפים את המחיר לאותו כיוון, קל לחזות שהמחיר יעלה. כשהם דוחפים לכיוונים הפוכים, התוצאה תלויה בשינוי החזק יותר.

אתגר: ביקוש גדל וגם ההיצע גדל. מה בטוח יקרה לכמות הנמכרת, ומה לגבי המחיר?

כרטיס יציאה – פרק 10: ביקוש והיצע: איך נקבע המחיר?

שם: _____

1. כתבו במשפט אחד מהי נקודת שווי משקל.

2. חנות מוכרת נעלי ספורט במחיר נמוך ממחיר השוק. מה יקרה בחנות?

3. דוגמה מהחיים שלי למוצר שהמחיר שלו השתנה, והסיבה לדעת:

שוק לא תחרותי ומוצרים בפיקוח

מה קורה למחיר כשיש רק מוכר אחד, ולמה החלב והלחם בפיקוח

שם:

כיתה:

תאריך:

בפרק הזה נלמד:

- לזהות מצבים של שוק לא תחרותי, כמו מונופול וריכוזיות, ולהסביר איך הם משפיעים על המחיר.
- להסביר מהו מוצר בפיקוח ומה הם הכלים של המדינה: פיקוח על מחירים, סבסוד וקידום תחרות.
- לנתח את הדילמה בין חופש העיסוק לבין צדק חלוקתי, ולגבש עמדה מנומקת.

קוראים ומבינים: כשאין לאן ללכת

בשיעור הקודם ראינו שבשוק חופשי ותחרותי המחיר נקבע במפגש בין ביקוש להיצע. כשיש הרבה מוכרים, כל אחד מהם מתאמץ למשוך קונים במחיר טוב ובאיכות טובה. אבל לא כל שוק נראה כך.

כשיש בשוק מוכר אחד בלבד של מוצר, זה מונופול. כשמעט חברות גדולות שולטות בחלק גדול מהשוק, זו ריכוזיות. במצבים כאלה לקונים אין הרבה ברירות, והמחיר יכול לעלות גם בלי שהמוצר השתפר.

כדי שכל משפחה תוכל לקנות מוצרים קיומיים, המדינה יכולה להתערב. דרך אחת היא פיקוח על מחירים: קביעת מחיר מרבי למוצרי יסוד, כמו לחם אחיד, חלב וביצים, שאסור למכור מעליו. דרך אחרת היא סבסוד, כלומר כסף מהממשלה שמוריד את המחיר לצרכן. דרך שלישית היא חוקים שמעודדים תחרות ושקיפות מחירים.

גם להתערבות יש מחיר. אם המחיר המפוקח נמוך מעלות הייצור, ליצרנים לא משתלם לייצר, המוצר נעלם מהמדפים ועלול להתפתח שוק שחור. לכן זו דילמה: חופש העיסוק של היצרנים מול צדק חלוקתי וסולידריות חברתית.

מושגי מפתח

מונופול: מצב שבו יש בשוק מוכר אחד בלבד של מוצר, ולכן הוא יכול להשפיע מאוד על המחיר.	ריכוזיות: מצב שבו מעט חברות גדולות שולטות בחלק גדול מהשוק, והלחץ להוריד מחירים קטן.
מוצר בפיקוח: מוצר שהמדינה קבעה לו מחיר מרבי, ואסור למכור אותו מעל המחיר הזה.	סבסוד: סיוע כספי של הממשלה ליצרנים או לצרכנים, כדי להוריד את המחיר לצרכן.
שוק שחור: מסחר לא חוקי שמתפתח בדרך כלל בזמן מחסור, ובו מוכרים מוצרים במחיר גבוה מהמותר.	חופש העיסוק / צדק חלוקתי: חופש העיסוק: זכות בעלי עסקים לקבוע מחיר ולהרוויח. צדק חלוקתי: חלוקה הוגנת, כדי שכל אחד יוכל לקנות מוצרים קיומיים.

חלק א' - בודקים הבנה

בודקים שהמושגים של שוק לא תחרותי ושל התערבות המדינה ברורים.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. ביישוב קטן יש רק חנות אחת שמוכרת ציוד לבית הספר. איך נקרא המצב הזה?

- א) שוק שחור ב) מונופול
ג) סבסוד ד) שווי משקל

2. מה המשמעות של מחיר מרבי על מוצר בפיקוח?

- א) המחיר הנמוך ביותר שמותר למכור בו ב) מחיר שכל חנות קובעת לבד
ג) המחיר הגבוה ביותר שמותר למכור בו ד) מחיר שמשתנה כל יום לפי הביקוש

3. הממשלה משלמת ליצרני חלב חלק מעלות הייצור כדי שהמחיר בחנות יהיה נמוך יותר. זו דוגמה ל...

- ☐ א סבסוד
☐ ב מונופול
☐ ג ריכוזיות
☐ ד שוק שחור

4. איזה טיעון תומך בחופש העיסוק?

- ☐ א כל משפחה צריכה לקנות לחם במחיר סביר
☐ ב ליצרן מותר לקבוע מחיר לתוצרת שלו ולהרוויח
☐ ג בשוק ריכוזי המחירים עלולים לטפס
☐ ד המדינה צריכה לדאוג למשפחות עם הכנסה נמוכה

2 ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
בשוק ריכוזי יש הרבה מאוד חברות קטנות שמתחרות זו בזו.	
בשוק לא תחרותי המחיר יכול לעלות גם בלי שהמוצר השתפר.	
פיקוח על מחירים תמיד מועיל ואין לו שום חיסרון.	
שוק שחור מתפתח בדרך כלל כשיש מחסור במוצר.	
המדינה מפקחת בעיקר על מחירים של מוצרי מותרות, כמו משקאות אנרגיה.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו את המקרה, וחשבו מה אפשר לעשות כשאתם תחרות.

מקרה בוחן

המכולת היחידה ביישוב

מאיה ורועי גרים ביישוב קטן, רחוק מהעיר. ביישוב יש מכולת אחת בלבד, והאוטובוס לעיר יוצא רק פעמיים ביום. בקיץ שמו לב שבמכולת בקבוק משקה קר עולה 9 ש"ח, ובעיר אותו בקבוק עולה 6 ש"ח (המספרים לדוגמה בלבד). גם מחברות לבית הספר עלו יותר מבעיר.

"זה לא הוגן", אמרה מאיה. "אבל לבעל המכולת יש עלויות של הובלה, והוא פתוח גם בערב", ענה רועי. הם שמו לב שהלחם האחיד והחלב עולים במכולת כמו בעיר, ושאלו את אבא של רועי למה. הוא הסביר שאלה מוצרים בפיקוח. בסוף מאיה הציעה לחברים בשכבה להזמין יחד ציוד לבית הספר מהעיר, ולחלק ביניהם את עלות המשלוח.

3 ענו על השאלות.

1. איזה סוג שוק מתואר ביישוב? הסבירו בעזרת מושג אחד מהשיעור.

2. למה הלחם האחיד והחלב עולים במכולת כמו בעיר, אבל המשקה הקר לא?

3. רועי מגן על בעל המכולת ומאיה חושבת שזה לא הוגן. איזה ערך מייצג כל אחד מהם?

4. איך ההצעה של מאיה מגדילה את כוחם של הקונים? הציעו עוד דרך אחת.

חלק ג' – מחשבים ומחליטים

בפסטיבל קיץ יש דוכן אחד בלבד שמוכר אוכל ושתייה. משווים את המחירים שלו למחירים בעיר, שבה יש תחרות.

חשבו בכמה שקלים ובכמה אחוזים המחיר בדוכן היחיד גבוה מהמחיר בעיר. השורה הראשונה פתורה לדוגמה.

4

(אחוזים = הפרש ÷ המחיר בעיר × 100)

מוצר	מחיר בעיר (₪)	מחיר בדוכן היחיד (₪)	הפרש (₪)	יקר יותר באחוזים
בקבוק מים	4	10	6	150%
כריך	20	30		
גלידה	10	14		
השכרת מטען נייד	20	35		

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. באיזה מוצר הפער באחוזים הגדול ביותר? למה לדעתכם דווקא בו?

2. נועה קנתה בדוכן בקבוק מים, כריך וגלידה. כמה שילמה, וכמה הייתה משלמת על אותם מוצרים בעיר?

5 דמיינו שאתם חברי ממשלה. האם הייתם מוסיפים מוצר נוסף לפיקוח (למשל אורז, מחברות לבית הספר או תרופה נפוצה)? כתבו עמדה מנומקת: איזה מוצר, נימוק אחד לפי ערך (צדק חלוקתי או חופש העיסוק), סיכון אחד של ההחלטה ודרך להתמודד איתו.

 להעשרה: להעשרה: כוחם של הצרכנים

בקיץ 2011 התארגנו צרכנים בישראל נגד מחיר הקוטג', מוצר שהפיקוח על מחירו הוסר כמה שנים קודם לכן והמחיר שלו עלה מאוד. רבים הפסיקו לקנות אותו לזמן מה, והיצרנים הורידו את המחירים. המקרה הראה שגם בשוק ריכוזי, צרכנים שפועלים יחד יכולים להשפיע.

 אתגר: למה חרם צרכנים מצליח רק כשהרבה אנשים משתתפים בו?

כרטיס יציאה - פרק 11: שוק לא תחרותי ומוצרים בפיקוח

שם: _____

1. מה ההבדל בין מונופול לבין ריכוזיות?

2. בחנות מוכרים חלב במחיר גבוה מהמחיר המרבי. מה הבעיה?

3. האם הייתי מצטרף/ת לחרם צרכנים? על איזה מוצר ולמה?

כוח הקנייה של הכסף

אותו שטר, פחות בשקית: אינפלציה, שרינקפלציה ומה עושים מולן

שם:

כיתה:

תאריך:

בפרק הזה נלמד:

- להבחין בין הכנסה נומינלית להכנסה ריאלית, ולהסביר מהי שחיקת כוח הקנייה.
- לחשב שינוי באחוזים במחיר של סל מוצרים ומחיר ליחידת מידה, ולזהות שרינקפלציה.
- להסביר מהי אינפלציה ואיך הבנק המרכזי משתמש בריבית כדי לשמור על יציבות מחירים.

קוראים ומבינים: למה 100 ש"ח קונים היום פחות?

כוח הקנייה הוא כמה מוצרים ושירותים אפשר באמת לקנות בסכום מסוים. כשהמחירים עולים וההכנסה נשארת אותו דבר, אותו סכום קונה פחות. זו שחיקת כוח הקנייה. הסכום שרשום בתלוש או שמקבלים כדמי כיס הוא ההכנסה הנומינלית; מה שאפשר לקנות בו בפועל הוא ההכנסה הריאלית.

כדי לדעת אם המחירים במשק עולים, עוקבים אחרי סל המוצרים לצרכן: אוסף קבוע של מוצרים ושירותים שמשפחות קונות, כמו מזון, דיוקן, תחבורה ובריאות. בכל חודש גוף ממשלתי לסטטיסטיקה בודק כמה עולה הסל, והשינוי באחוזים נקרא מדד המחירים לצרכן.

אינפלציה היא עליית מחירים של הרבה מוצרים יחד ולאורך זמן. יש גם אינפלציה סמויה, שרינקפלציה: המחיר נשאר זהה, אבל באריזה יש פחות. הדרך לגלות אותה היא לבדוק מחיר ליחידת מידה, למשל ל-100 גרם.

הבנק המרכזי של המדינה אחראי על יציבות מחירים. הכלי המרכזי שלו הוא הריבית: כשהוא מעלה אותה, משתלם יותר לחסוך, הלוואות מתייקרות, קונים פחות והמחירים נרגעים. כשהוא מוריד אותה, קורה ההפך. זו המדיניות המוניטרית.

מושגי מפתח

כוח קנייה: כמות המוצרים והשירותים שאפשר לקנות בסכום כסף מסוים.	הכנסה נומינלית / ריאלית: נומינלית: הסכום הכספי שמקבלים. ריאלית: מה שאפשר לקנות בסכום הזה אחרי התאמה למחירים.
מדד המחירים לצרכן: מדידה חודשית של השינוי באחוזים במחיר של סל המוצרים לצרכן.	אינפלציה: עליית מחירים של הרבה מוצרים ושירותים יחד ולאורך זמן, שגורמת לשחיקת כוח הקנייה.
שרינקפלציה: אינפלציה סמויה: המחיר נשאר זהה, אבל כמות המוצר באריזה קטנה.	מדיניות מוניטרית: הפעולות של הבנק המרכזי, בעיקר קביעת הריבית, כדי לשמור על יציבות המחירים במשק.

חלק א' - בודקים הבנה

בודקים שההבדל בין הכסף שבכיס לבין מה שאפשר לקנות בו ברור.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

- דמי הכיס של איתי נשארו 150 ש"ח, אבל המחירים של מה שהוא קונה עלו. מה קרה?
 - ההכנסה הנומינלית שלו ירדה
 - ההכנסה הריאלית שלו ירדה
 - שום דבר לא השתנה
 - ההכנסה הריאלית שלו עלתה
- שקית חטיף עלתה 6 ש"ח ושקלה 100 גרם. עכשיו היא עולה 6 ש"ח ושוקלת 75 גרם. איך נקרא המצב?
 - סבסוד
 - מוצר בפיקוח
 - שרינקפלציה
 - הוזלה

3. מה מודד מדד המחירים לצרכן?

- ☐ א את השינוי במחיר של סל קבוע של מוצרים ושירותים
☐ ב את גובה המשכורת הממוצעת
☐ ג את מספר המוצרים שנמכרו בחודש
☐ ד את הריבית על הלוואות

4. הבנק המרכזי רוצה להוריד את האינפלציה. מה הוא צפוי לעשות?

- ☐ א להוריד את הריבית
☐ ב להעלות את הריבית
☐ ג להדפיס עוד כסף
☐ ד לבטל את מדד המחירים

2 ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
אם המשכורת עלתה ב-5% והמחירים עלו ב-5%, כוח הקנייה נשאר בערך אותו דבר.	
אינפלציה היא התייקרות של מוצר אחד בלבד.	
כדי לזהות שרינקפלציה כדאי לבדוק את המחיר ליחידת מידה, למשל ל-100 גרם.	
כשהבנק המרכזי מוריד ריבית, משתלם יותר לחסוך.	
באינפלציה נפגעים במיוחד מי שההכנסה שלהם לא עולה.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו את המקרה וחשבו מה קרה לכוח הקנייה של נגה.

מקרה בוחן 🔍

דמי הכיס של נגה

בשנה שעברה נגה קיבלה מההורים 200 ש"דמי כיס בחודש. הסכום הספיק בדיוק לנסיעות באוטובוס לחוג, לחטיפים בהפסקות וליציאה אחת לסרט עם חברות (המספרים לדוגמה בלבד).

השנה דמי הכיס נשארו 200 ש"ד, אבל נגה שמה לב שבאמצע החודש הכסף נגמר. היא רשמה את ההוצאות וגילתה שאותם דברים בדיוק עולים עכשיו 220 ש"ד. הכרטיס לסרט התייקר, וגם הנסיעות. "לפחות החטיף שלי לא התייקר", אמרה לאחיה יואב. יואב הפך את השקית והראה לה: "פעם היה כתוב כאן 100 גרם, עכשיו 80 גרם". נגה החליטה לבקש מההורים העלאה, ולפני כן להכין להם טבלה עם החישובים.

3 ☒ ענו על השאלות. ✍️

1. מה קרה להכנסה הנומינלית של נגה, ומה קרה להכנסה הריאלית שלה? הסבירו.

2. בכמה אחוזים עלה "הסל" החודשי של נגה? הראו את החישוב.

3. האם החטיף של נגה באמת לא התייקר? הסבירו בעזרת מושג מהשיעור.

4. כמה דמי כיס נגה צריכה כדי לשמור על אותו כוח קנייה כמו בשנה שעברה? ואם ההורים לא יכולים, מה היא יכולה לעשות?

חלק ג' – מחשבים ומחליטים

בלשי שרינקפלציה: משווים מוצרים לפי מחיר ל-100 גרם, ולא רק לפי המחיר על המדף.

4 חשבו את המחיר ל-100 גרם בכל שורה (מחיר ÷ משקל × 100). השורה הראשונה פתורה לדוגמה.

מוצר	מחיר (₪)	משקל (גרם)	מחיר ל-100 גרם (₪)
חטיף – אריזה ישנה	8	100	8.00
חטיף – אריזה חדשה	8	80	
דגני בוקר – אריזה קטנה	15	500	
דגני בוקר – אריזה גדולה	24	750	
גבינה לבנה	6	250	

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. בכמה אחוזים התייקר החטיף ל-100 גרם באריזה החדשה לעומת הישנה?

2. איזו אריזה של דגני בוקר משתלמת יותר? האם האריזה הגדולה תמיד זולה יותר?

כתבו מכתב קצר להורים (או למבוגר אחר) שבו אתם מבקשים לעדכן את דמי הכיס בעקבות התייקרויות. השתמשו לפחות בשלושה מושגים מהשיעור, הציגו חישוב אחד, והציעו גם צעד אחד שאתם עצמכם תעשו כדי לחסוך. 5

להעשרה: להעשרה: כשהמחירים השתוללו

בשנות ה־80 של המאה ה־20 הייתה בישראל אינפלציה של מאות אחוזים בשנה. המחירים בחנויות השתנו לעיתים קרובות, ואנשים מיהרו לקנות מיד כשקיבלו משכורת, לפני שהכסף יאבד מערכו. ב־1985 הופעלה תוכנית לייצוב המשק, ובאותה שנה הוכנס השקל החדש: שקל חדש אחד היה שווה 1,000 שקלים ישנים.

 אתגר: למה באינפלציה גבוהה מאוד אנשים ממהרים לקנות ולא חוסכים במזומן?

כרטיס יציאה – פרק 12: כוח הקנייה של הכסף

שם: _____

1. הסבירו במשפט אחד את ההבדל בין הכנסה נומינלית להכנסה ריאלית.

2. מוצר עלה 10 ש"ל ל־200 גרם ועכשיו 10 ש"ל ל־160 גרם. מה המחיר ל־100 גרם לפני ואחרי?

3. איזו קנייה שלי הייתי דוחה קודם אם המחירים יעלו, ולמה?

שם:

כיתה:

תאריך:

בפרק הזה נלמד:

- להבין את שוק העבודה כמפגש בין ביקוש של מעסיקים להיצע של עובדים ועובדות
- להכיר את החוקים המרכזיים שמגנים על בני ובנות נוער בעבודה ולזהות הפרות שלהם
- לחשב שכר שבועי לפי שעות ותעריף, ולבדוק אם תלוש השכר תואם את העבודה שנעשתה

קוראים ומבינים: עבודה ראשונה - מה מגיע לי?

בכל קיץ מחפשים קייטנות, בתי קפה ובריכות עובדים צעירים. המעסיקים הם הביקוש, ובני ובנות הנוער שמציעים את הזמן והכישורים שלהם הם ההיצע. במפגש ביניהם נקבעים תנאי העבודה, אבל החוק מציב רצפה שאסור לרדת ממנה - גם אם שני הצדדים מסכימים.

הרצפה הראשונה היא שכר המינימום: השכר הנמוך ביותר שמותר לשלם. לנוער הוא נקבע לפי גיל ומתעדכן מעת לעת, ואי אפשר לוותר עליו - לא בחתימה ולא תמורת טיפים. כשעובד או עובדת עולים מדרגת גיל באמצע החודש, התעריף מתעדכן מיום ההולדת. זה "אפקט יום ההולדת".

חוק עבודת נוער מגביל את שעות העבודה, אוסר שעות נוספות לנוער, אוסר עבודה ביום המנוחה השבועי ועבודות מסוכנות כמו בנייה, ומחייב הפסקות. חוק הגנת השכר קובע שמשלמים על כל זמן עבודה, גם על יום חפיפה, שאסור להטיל קנסות או לנכות נזק שנגרם בטעות, ושמגיע תלוש שכר בכל חודש. השכר צריך להגיע עד ה-9 בחודש שאחרי חודש העבודה; עיכוב מעבר לכך הוא הלנת שכר.

עוד שני חוקים חשובים: לפי חוק הודעה לעובד מקבלים תוך 7 ימים מסמך כתוב עם תנאי ההעסקה, ולפי חוק הודעה מוקדמת גם מי שמתפטר וגם מעסיק שמפטר צריכים להודיע מראש.

מושגי מפתח

שכר מינימום: השכר הנמוך ביותר שהחוק מתיר לשלם. לנוער הוא נקבע לפי גיל, ואי אפשר לוותר עליו.

חוק הגנת השכר: חוק שמחייב תשלום על כל זמן עבודה ותלוש שכר חודשי, ואוסר קנסות וניכוי נזקים שנגרמו בטעות.

אפקט יום ההולדת: עדכון תעריף שכר המינימום מיום ההולדת שבו העובד או העובדת עוברים למדרגת גיל חדשה.

היצע וביקוש בשוק העבודה: המפגש בין מעסיקים שמחפשים עובדים (ביקוש) לבין עובדים שמציעים את זמנם וכישוריהם (היצע).

חוק עבודת נוער: חוק שמגן על עובדים צעירים: מגביל שעות, אוסר שעות נוספות, עבודה ביום המנוחה ועבודות מסוכנות, ומחייב הפסקות.

הלנת שכר: עיכוב בתשלום השכר אחרי ה-9 בחודש שאחרי חודש העבודה.

חלק א' - בודקים הבנה

לפני שיוצאים למשמרת הראשונה, בדקו מה אתם כבר יודעים על הזכויות שלכם.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. נגה, בת 15, עבדה יום חפיפה ראשון בבית קפה. המנהל אומר שזה "יום ניסיון בלי תשלום". מה נכון?

- א. זה מותר, כי עדיין לא נחתם חוזה
 ב. זה מותר אם נגה הסכימה מראש
 ג. אסור - גם יום חפיפה הוא זמן עבודה ומגיע עליו תשלום
 ד. מותר לשלם רק חצי מהשכר על יום כזה

2. רועי עבד בחודש מרץ. עד מתי השכר צריך להגיע אליו?

- א עד 1 באפריל
ב עד 9 באפריל
ג עד סוף אפריל
ד מתי שנוח למעסיק

3. איזה מהמקרים הבאים מותר לפי החוק?

- א מנהל מוריד 15 ש מהשכר כקנס על איחור
ב עובד בן 16 עובד באתר בנייה
ג עובדת בת 15 עובדת בבוקר בקייטנה בחופש הגדול
ד עובדת בת 16 נשארת לשעה נוספת אחרי משמרת מלאה

4. מה מקבל עובד חדש לפי חוק הודעה לעובד?

- א מכתב המלצה בסוף העבודה
ב מסמך כתוב עם תנאי ההעסקה תוך 7 ימים
ג תלוש שכר רק אם ביקש
ד הודעה בעל פה על גובה השכר

2 ☒ X ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
אם עובד חתם שהוא מסכים לעבוד רק תמורת טיפים, ההסכם תקף.	
עובדת ששברה בטעות כוס בעבודה – אסור לנכות את מחיר הכוס מהשכר שלה.	
מותר להעסיק בן 15 ביום המנוחה השבועי אם ההורים מסכימים.	
גם עובד שמחליט להתפטר צריך להודיע על כך למעסיק מראש.	
תלוש שכר מגיע רק לעובדים שמרוויחים סכום גבוה.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' – מקרה בוחן

קראו את המקרה וענו על השאלות. חשבו גם על הזכויות וגם על הדרך הנכונה לבקש אותן.

מקרה בוחן

המשכורת שלא הגיעה

מאיה, בת 15 וחצי, עבדה בחודש יולי כמדריכה בקייטנה. לפני שהתחילה, ביקשו ממנה להגיע ליום הכנה של 5 שעות "בהתנדבות", כדי ללמוד את הלו"ז ולסדר את החדרים. בחודש עצמו עבדה 60 שעות, ובשיחה בעל פה סיכמו איתה על 30 ש לשעה. מסמך כתוב עם תנאי העבודה היא לא קיבלה מעולם.

היום ה־14 באוגוסט. המשכורת לא נכנסה לחשבון, ותלוש שכר לא הגיע. מאיה כבר תכננה לקנות בכסף הזה מחשב נייד יד שנייה. כשהתקשרה למנהל הקייטנה הוא ענה בקוצר רוח: "את לא היחידה, תחכי בסבלנות". מאיה הרגישה שהלב שלה דופק, הפנים מסמיקות, והיא כמעט צעקה עליו בטלפון. בסוף ניתקה בכעס, ועכשיו היא לא יודעת מה לעשות.

3 ענו על השאלות.

1. אילו זכויות של מאיה נפגעו? ציינו לפחות שלוש.

2. כמה כסף מגיע למאיה על חודש יולי, כולל יום ההכנה? הראו את החישוב.

3. למה כדאי למאיה לפנות למנהל גם בכתב ולא רק בטלפון?

4. אם המנהל לא יגיב, למי מאיה יכולה לפנות לעזרה?

4 משימת חוסן: עש"ן ד"ק

עש"ן ד"ק

עצור · שרירים · נשימה · דיבור עצמי מרגיע · קדימה

מאיה רוצה להתקשר שוב למנהל, הפעם בלי לצעוק. כתבו לה "תסריט" קצר לפי עש"ן ד"ק: מה תעשה בכל שלב (עצור, שרירים, נשימה, דיבור עצמי מרגיע, קדימה), ואיזה משפט פתיחה מנומס ונחוש תאמר.

חלק ג' – מחשבים ובודקים את התלוש

5 **השלימו את המשבצות הריקות בטבלה: מספר השעות או השכר לכל משמרת, ואת הסיכום השבועי.**

משמרת	שעות	שכר לשעה (₪)	שכר המשמרת (₪)
יום א'	5	30	
יום ג'	4	30	
יום ה'		30	180
סה"כ בשבוע		30	

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. בתלוש של השבוע מופיעות רק 13 שעות. כמה כסף חסר לעומר, ומה כדאי לו לעשות?

2. המנהל מבקש מעומר להישאר שעתיים נוספות אחרי משמרת מלאה "וישלם 125%". מה תענו לו?

6 **כתבו הודעה מנומסת ועניינית למעסיק או למעסיקה (6-8 שורות), ובה בקשה לתקן הפרה של אחת הזכויות שלמדתם: למשל יום חפיפה שלא שולם, שעות שחסרות בתלוש או קנס על איחור. ציינו עובדות, את הזכות ומה אתם מבקשים.**

להעשרה: להעשרה: בעד ונגד שכר מינימום גבוה

שכר מינימום מגן על עובדים בלי כוח מיקוח ומצמצם פערים. מנגד, יש כלכלנים שטוענים שהעלאה חדה עלולה לייקר מחירים לצרכנים, להקשות על עסקים קטנים להעסיק, ולגרום למעסיקים להעדיף עובדים מבוגרים ומנוסים. אין כאן תשובה אחת נכונה – זו שאלה כלכלית וחברתית אמיתית.

 אתגר: אם הייתם מחליטים על שכר המינימום לנוער – הייתם מעלים אותו? מי ירוויח ומי עלול להיפגע?

שם: _____

כרטיס יציאה - פרק 13: זכויות נוער בעבודה

1. כתבו שתי זכויות שמגיעות לנוער עובד.

2. בת 16 קיבלה קנס של 20 ₪ על איחור. האם זה חוקי? נמקו במשפט.

3. איזו זכות הייתה החדשה ביותר עבורכם היום, ולמה?

מחיר הכסף - סוגי ריבית

מי שמחכה - הזמן משלם לו. מי שממהר - משלם על הזמן

שם:

כיתה:

תאריך:

בפרק הזה נלמד:

- להבין ריבית כמחיר של שימוש בכסף לאורך זמן, ולהבחין בין ריבית זכות לריבית חובה
- לחשב ריבית פשוטה וריבית דריבית ולהסביר את "אפקט כדור השלג" בחיסכון ובחוב
- לזהות מה משפיע על גובה הריבית ולחשב את העלות הכוללת של קנייה בתשלומים

קוראים ומבינים: כמה עולה לשכור כסף?

אם חבר מבקש מכם להלוות לו 500 ש"ל לשנה, אתם מוותרים על הכסף לתקופה ולוקחים סיכון שלא יחזור בזמן. ריבית היא בדיוק התשלום על זה: מעין דמי שכירות על כסף. מי שחוסך ומפקיד כסף מקבל ריבית זכות, ומי שלווה - בהלוואה, במשיכת יתר ("מינוס") או בתשלומים - משלם ריבית חובה. הסכום ההתחלתי נקרא קרן.

יש שתי דרכים עיקריות לחשב ריבית. בריבית פשוטה מחשבים בכל שנה ריבית רק על הקרן, ולכן הסכום גדל באותה תוספת קבועה. בריבית דריבית מחשבים ריבית גם על הריבית שכבר נצברה, ולכן הסכום גדל מהר יותר ויותר, כמו כדור שלג שמתגלגל במורד. זה נהדר לחוסכים - ומסוכן ללווים, כי גם חוב יכול לתפוח באותה צורה.

גובה הריבית תלוי בכמה גורמים: משך הזמן, רמת הסיכון וגובה הסכום. הבנק המרכזי קובע ריבית בסיסית שמשפיעה על כל הריביות במשק, ולפיה נקבעת גם ריבית הפריים - ריבית הבסיס של הבנק המרכזי ועוד 1.5%. ריבית יכולה להיות קבועה, שידועה מראש, או משתנה, שעולה ויורדת עם השינויים במשק.

וחשוב לזכור: "תשלומים נוחים" עלולים להסתיר עלות אשראי - ההפרש בין מה שמחזירים בסך הכול לבין המחיר המקורי. ומי שמאחר בתשלום עלול לשלם גם ריבית פיגורים.

מושגי מפתח

קרן: הסכום ההתחלתי שהופקד בחיסכון או שנלקח כהלוואה, לפני הריבית.

ריבית פשוטה: ריבית שמחושבת בכל תקופה רק על הקרן, ולכן התוספת קבועה.

ריבית הפריים: ריבית שלפיה מתמחרים הלוואות רבות; היא ריבית הבסיס של הבנק המרכזי ועוד 1.5%.

ריבית: המחיר של שימוש בכסף לאורך זמן: תשלום על ויתור על הכסף ועל הסיכון שבהלוואה.

ריבית זכות וריבית חובה: ריבית זכות מקבלים על כסף שחוסכים; ריבית חובה משלמים על כסף שלווים, למשל בהלוואה, במינוס או בתשלומים.

ריבית דריבית: ריבית שמחושבת גם על הריבית שכבר נצברה, ולכן הסכום גדל מהר יותר עם הזמן ("אפקט כדור השלג").

חלק א' - בודקים הבנה

בדקו שאתם מבחינים בין סוגי הריבית ויודעים מי מרוויח ומי משלם.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. באיזה מהמקרים הבאים מקבלים ריבית זכות?

- א. קונים אוזניות ב־10 תשלומים עם ריבית
ב. החשבון נכנס למינוס
ג. מפקידים 1,000 ש"ל בתוכנית חיסכון
ד. מאחרים בתשלום חשבון הטלפון

2. תמר הפקידה 2,000 ₪ בריבית פשוטה של 3% לשנה. כמה ריבית תקבל אחרי שנתיים? (המספרים לדוגמה בלבד)

א 60 ₪

ב 120 ₪

ג 121.80 ₪

ד 600 ₪

3. מה ההבדל המרכזי בין ריבית דריבית לריבית פשוטה?

א בריבית דריבית מחשבים ריבית גם על הריבית שנצברה

ב ריבית דריבית קיימת רק בהלוואות

ג בריבית פשוטה הסכום גדל מהר יותר

4. הבנק המרכזי העלה את ריבית הבסיס. מה צפוי לקרות למי שיש לו הלוואה בריבית משתנה הצמודה לפריים?

א התשלומים שלו יקטנו

ב התשלומים שלו יגדלו

ג לא ישתנה דבר

2. ☒ X סמנו ☒ ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
משיכת יתר ("מינוס") היא סוג של הלוואה שעליה משלמים ריבית.	
כשקונים ב"תשלומים נוחים" תמיד משלמים בדיוק את מחיר המוצר.	
ריבית קבועה ידועה מראש ואינה משתנה לאורך תקופת ההלוואה.	
ככל שהסיכון של המלווה גבוה יותר, הריבית שהוא דורש בדרך כלל נמוכה יותר.	
"אפקט כדור השלג" של ריבית דריבית יכול לפעול גם נגדנו, כשיש לנו חוב.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו על ההחלטה של יואב וענו על השאלות. שימו לב לסכום הכולל ולא רק לתשלום החודשי.

מקרה בוחן

הקונסולה ב"תשלומים נוחים"

יואב, בן 15, חולם על קונסולת משחקים שמחירה 1,200 ₪. בחנות מציעים לו: "קחו אותה היום, רק 110 ₪ לחודש, 12 תשלומים!". יואב מתלהב – 110 ₪ נשמע לו סכום קטן, והוא מקבל 150 ₪ דמי כיס בחודש. הוא כבר מדמיין את עצמו משחק עם החברים בסוף השבוע.

אחותו, הילה, מציעה דרך אחרת: לחסוך 100 ₪ בכל חודש בתוכנית חיסכון קטנה ולקנות את הקונסולה בעוד שנה, במזומן. "אבל אז אשחק רק בעוד שנה", מתלונן יואב. הילה מזכירה לו גם שבחודש שבו לא ישלם בזמן, עלולה להתווסף ריבית פיגורים. יואב צריך להחליט עד מחר. (המספרים לדוגמה בלבד)

3 ענו על השאלות.

1. כמה ישלם יואב בסך הכול אם יבחר בתשלומים? מהי עלות האשראי?

2. איזה סוג ריבית משלם יואב בתשלומים, ואיזה סוג ריבית יקבל אם יחסוך כמו שהציעה הילה?

3. אחרי התשלום החודשי, כמה יישאר ליואב מדמי הכיס בכל חודש? למה זה חשוב?

4. מה הייתם ממליצים ליואב? נמקו בשני נימוקים.

חלק ג' – מחשבים ומשווים: פשוטה מול דריבית

נועה ודניאל הפקידו כל אחד 1,000 ₪ לארבע שנים בריבית של 10% לשנה. אצל נועה הריבית פשוטה, ואצל דניאל – ריבית דריבית.

4 השלימו את הסכום בחיסכון בסוף כל שנה בכל אחת מהדרכים, ואת הפער ביניהן.

סוף שנה	ריבית פשוטה – נועה (₪)	ריבית דריבית – דניאל (₪)	הפער (₪)
1	1,100	1,100	0
2		1,210	
3	1,300		
4			

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. מה קורה לפער בין שתי הדרכים ככל שעובר הזמן? הסבירו למה.

2. איך אותו "אפקט כדור השלג" ייראה אצל מי שיש לו חוב של 1,000 ₪ בריבית דריבית של 10% שלא נפרע?

5

כתבו מכתב קצר ל"אני העתידי" שלכם (6-8 שורות): מה למדתם היום על ערך הזמן של הכסף, ומה תעשו כשתרצו לקנות משהו יקר - לחסוך או לקנות בתשלומים? השתמשו לפחות בשני מושגים מהפרק.

להעשרה: להעשרה: כלל ה-72

יש דרך מהירה להעריך תוך כמה שנים כסף יוכפל בריבית דריבית: מחלקים את 72 בשיעור הריבית השנתית. למשל, בריבית של 6% לשנה הכסף יוכפל בערך תוך $72 \div 6 = 12$ שנים. זה כלל אצבע ולא חישוב מדויק, אבל הוא מראה כמה הזמן חשוב - וגם כמה מהר חוב יכול להכפיל את עצמו.

אתגר: בערך תוך כמה שנים יוכפל חיסכון בריבית של 8% לשנה? ומה זה מלמד על חוב בריבית של 18% לשנה?

שם: _____

כרטיס יציאה - פרק 14: מחיר הכסף - סוגי ריבית

1. מה ההבדל בין ריבית זכות לריבית חובה?

2. 1,000 ₪ בריבית פשוטה של 5% לשנה - כמה כסף יהיה אחרי 2 שנים?

3. על איזו קנייה שלכם הייתם חושבים פעמיים לפני "תשלומים נוחים", ולמה?

צריכה עתידית - חיסכון

חיסכון זה לא קמצנות - זה לקנות לעצמכם אפשרויות לעתיד

שם: _____

כיתה: _____

תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- להבין חיסכון כדחיית צריכה מההווה לעתיד ולהציב מטרת חיסכון ברורה עם סכום ותאריך
- לזהות הטיות חשיבה שמקשות לחסוך, כמו הטיית הווה, העדפת נזילות והטיית ברירת מחדל
- לחשב הפקדה חודשית למטרה ולהסביר את מחיר ההמתנה ואת הקשר בין סיכוי לסיכון

קוראים ומבינים: למה כל כך קשה לחכות?

חיסכון הוא דחיית צריכה: במקום להוציא את הכסף עכשיו, שומרים אותו לעתיד. זה לא ויתור על החיים אלא קנייה של אפשרויות - שיעורי נהיגה, טיול, לימודים או פשוט שקט כשמשוה מתקלקל. קל יותר לחסוך כשיש מטרה ברורה עם סכום ותאריך, למשל 600 ש"ל לאוזניות בתוך חצי שנה (לדוגמה).

אז למה זה קשה? המוח שלנו אוהב פרס מיידי. הטיית הווה גורמת לנו להעדיף הנאה עכשיו על פני רווח גדול יותר בעתיד, כאילו "האני העתידי" הוא מישוה זר. העדפת נזילות גורמת לנו לרצות כסף זמין ביד, גם במחיר ויתור על ריבית. והטיית ברירת מחדל גורמת לנו להישאר במסלול שנקבע לנו מראש, כי שינוי דורש מאמץ.

דווקא הזמן הוא הנכס החשוב ביותר בחיסכון: בזכות ריבית דריבית, כסף שנחסך מוקדם צומח יותר שנים. מי שדוחה את תחילת החיסכון משלם את מחיר ההמתנה - כדי להגיע לאותו סכום יצטרך להפקיד יותר. בכל מסלול חיסכון יש גם איזון בין סיכוי לרווח לבין סיכון להפסד, ולכן נהוג לפזר את הכסף בין כמה אפיקים.

גם המדינה מעודדת חיסכון: בתוכנית "חיסכון לכל ילד" מופקד כל חודש סכום על שם כל ילד וילדה, והחוק מחייב עובדים ומעסיקים להפריש חלק מהשכר לחיסכון פנסיוני לגיל הפרישה.

מושגי מפתח

חיסכון: דחיית צריכה מההווה לעתיד: שמירת כסף היום כדי ליצור אפשרויות בעתיד.	הטיית הווה: הנטייה להעדיף הנאה מיידיית עכשיו על פני רווח גדול יותר בעתיד.
העדפת נזילות: הרצון להחזיק כסף זמין ונגיש בגלל חשש מאי-ודאות, גם במחיר ויתור על ריבית או תשואה.	הטיית ברירת מחדל: הנטייה להישאר במסלול שנקבע מראש, גם כשהוא לא הכי מתאים, כי שינוי דורש מאמץ.
מחיר ההמתנה: ההפסד המצטבר כשדוחים את תחילת החיסכון: מפספסים שנים של ריבית דריבית וצריך להפקיד יותר.	חיסכון פנסיוני: חיסכון לטווח ארוך שנועד לתת הכנסה חודשית אחרי הפרישה מעבודה; החוק מחייב להפריש אליו חלק מהשכר.

חלק א' - בודקים הבנה

בדקו שאתם מזהים את ההטיות שמקשות לחסוך ומבינים למה הזמן כל כך חשוב.

1. הקיפו את התשובה הנכונה.

1. אדם חוסך בשביל טיול אחרי הצבא, אבל בכל פעם שיש מבצע "רק היום" הוא מוציא את הכסף. איזו הטיה פועלת כאן?

- ☐ א. הטיית הווה
☐ ב. הטיית ברירת מחדל
☐ ג. העדפת נזילות
☐ ד. פיזור

2. רוני השאירה את החיסכון שלה במסלול שנקבע לה אוטומטית ומעולם לא בדקה אותו. איזו הטיה זו?

- ☐ א. הטיית הווה
☐ ב. הטיית ברירת מחדל
☐ ג. מחיר ההמתנה
☐ ד. רציונליות מלאה

3. איזו מטרת חיסכון מנוסחת בצורה הטובה ביותר?

- א "לחסוך הרבה כסף" ב "לחסוך קצת כל פעם שבא לי" ג "לחסוך 900 ש"ל טיול השנתי עד חודש מאי" ד "לא לבזבז בכלל"

4. למה מי שמתחיל לחסוך מוקדם מגיע בדרך כלל לסכום גדול יותר?

- א כי הריבית לצעירים תמיד גבוהה יותר ב כי לכסף יש יותר שנים לצבור ריבית דריבית
ג כי מותר לו למשוך את הכסף מתי שירצה ד כי אין סיכון בחיסכון לטווח ארוך

2 ☒ א ☒ סמנו ✓ ליד משפט נכון ו- X ליד משפט שגוי. תקנו את המשפטים השגויים.

המשפט	X / ✓
חיסכון פירושו לא להוציא כסף בכלל, גם לא על דברים חשובים.	
מי שדוחה את תחילת החיסכון יצטרך בדרך כלל להפקיד יותר כדי להגיע לאותו סכום.	
בדרך כלל, מסלול חיסכון עם סיכוי גבוה לרווח הוא גם מסלול עם סיכון גבוה יותר להפסד.	
"פיזור" פירושו לשים את כל הכסף בהשקעה אחת שנראית הכי משתלמת.	
החוק בישראל מחייב עובדים ומעסיקים להפריש חלק מהשכר לחיסכון פנסיוני.	

תיקון המשפטים השגויים:

חלק ב' - מקרה בוחן

קראו על שירה, שחוסכת למטרה רחוקה, וענו על השאלות.

מקרה בוחן 🔍

עוד 16 חודשים!?

שירה, בת 14 וחצי, רוצה מחשב נייד ללימודים ולעיצוב גרפי שמחירו 2,400 ש"ל. היא החליטה לחסוך 120 ש"ל בכל חודש מדמי הכיס ומבייביסיטר, ושמה את הכסף בקופסה במגירה. אחרי 4 חודשים יש לה כבר 480 ש"ל.

בשבת האחרונה החברות שלה יצאו לקניון וקנו בגדים חדשים. שירה הצטרפה רק כדי "להסתכל", ראתה ז'קט ב-250 ש"ל וכמעט פתחה את הקופסה. בערב חישבה כמה זמן נשאר לה, ונבהלה: "זה לא ייגמר אף פעם! אולי עדיף לוותר על המחשב וליהנות עכשיו?". היא מרגישה מתוסכלת ובודדה, ולא בטוחה שיש לה כוח להמשיך. (המספרים לדוגמה בלבד)

3 ☒ ענו על השאלות. ✍️

1. כמה כסף חסר לשירה, ובעוד כמה חודשים תגיע למטרה אם תמשיך לחסוך 120 ש"ל בחודש?

2. איזו הטיה פועלת על שירה בקניון? הסבירו.

3. אם שירה תקנה את הז'קט מכסף החיסכון, בכמה זמן תתארך הדרך שלה למחשב? (בחודשים שלמים)

4. הציעו לשירה שתי דרכים מעשיות שיעזרו לה להתמיד בחיסכון.

4 משימת חוסן: גש"ר מאח"ד

גש"ר מאח"ד

גוף · שכל · רגש · מערכת אמונות · חברה · דמיון

שירה צריכה כוח כדי להתמיד עוד 16 חודשים. בחרו שלושה ערוצים מתוך גש"ר מאח"ד (גוף, שכל, רגש, מערכת אמונות, חברה, דמיון), וכתבו לכל אחד פעולה אחת שתעזור לה לשמור על המוטיבציה.

חלק ג' – מתכננים חיסכון

אדם, בן 15, מקבל 300 ₪ בחודש מדמי כיס ומעבודות קטנות. יש לו ארבע מטרות חיסכון.

5 השלימו בטבלה את ההפקדה החודשית או את מספר החודשים לכל מטרה.

מטרה	סכום המטרה (₪)	מספר חודשים	הפקדה חודשית (₪)
מתנה ליום הולדת של אמא	150	3	
אוזניות	600	6	
טיול שנתי	900		90
מחשב נייד	2,400	20	
סה"כ הפקדה חודשית לכל המטרות			

(המספרים לדוגמה בלבד)

1. האם אדם יכול לחסוך לכל ארבע המטרות בבת אחת? אם לא – מה הייתם מציעים לו?

2. אם אדם ידחה את המחשב ויחסוך לו רק 60 ש"ח בחודש, בעוד כמה חודשים יגיע לסכום?

כתבו תוכנית חיסכון אישית (6-8 שורות): מטרה אחת שחשובה לכם, הסכום והתאריך, כמה תחסכו בכל חודש ומאיפה, ושתי דרכים להתגבר על הטיית הווה. אין צורך לשתף סכומים אמיתיים – אפשר להמציא.

להעשרה: להעשרה: מחיר ההמתנה במספרים

נניח ש-1,000 ש"ח מופקדים פעם אחת בריבית דריבית של 10% לשנה (המספרים לדוגמה בלבד). אחרי 10 שנים יהיו בחיסכון 2,593.74 ש"ח, ואחרי 20 שנים – 6,727.50 ש"ח. כלומר, בעשר השנים השניות הכסף גדל ביותר מ-4,000 ש"ח – יותר מפי שניים וחצי מהגידול בעשר השנים הראשונות. זה הכוח של הזמן.

אתגר: למה הגידול בעשר השנים השניות גדול בהרבה מהגידול בעשר הראשונות? ומה זה אומר למי שמחכה עם תחילת החיסכון?

שם: _____

כרטיס יציאה – פרק 15: צריכה עתידית – חיסכון

1. כתבו את ההגדרה של הטיית הווה במילים שלכם.

2. מטרה: 480 ש"ח בעוד 8 חודשים. כמה צריך לחסוך בכל חודש?

3. מה יעזור לכם הכי הרבה להתמיד בחיסכון, ולמה?

כל מושגי המפתח של החוברת, לפי סדר האלף-בית. המספר בסוגריים הוא הפרק שבו המושג מופיע לראשונה.

F

FOMO (פחד מהחמצה) (3) – הפחד “לפספס” חוויות או מוצרים שאחרים נהנים מהם. מתגבר ברשתות החברתיות ויוצר לחץ לקנות טרנדים.
FOMO – פחד מהחמצה (7) – התחושה הלוחצת שאם לא נקנה עכשיו נפספס הזדמנות; אתרים מעוררים אותה בכוונה.

A

אופנה מהירה (7) – מודל עסקי של ייצור מהיר של דגמים רבים בכמויות קטנות לפי טרנדים ברשת; קונים יותר פריטים ומשתמשים בכל אחד פחות.
אוריינות פיננסית (1) – ידע, מיומנויות ועמדות שמאפשרים להתנהל עם כסף באופן מושכל, אחראי וביקורתי.
אוסר (3) – תחושת סיפוק עמוקה ויציבה לאורך זמן, שנשענת על משמעות, ערכים, מימוש עצמי וקשרים – ולא על מוצרים.
אימות דו-שלבי (6) – שכבת הגנה נוספת מעבר לסיסמה, כמו קוד חד-פעמי. גם מי שהשיג את הסיסמה לא יוכל להיכנס בלעדיה.
אינפלציה (12) – עליית מחירים של הרבה מוצרים ושירותים יחד ולאורך זמן, שגורמת לשחיקת כוח הקנייה.
איסור הטעיה (5) – איסור על עסק להטעות צרכן בעניין מהותי בעסקה, כמו טיב המוצר, מחירו או תנאי הביטול.
אמון (כביס כלכלי) (8) – הביטחון של הציבור במדינה ובמערכת הבנקאית. בלי אמון, לשטר או למספר בחשבון אין ערך.
אמון חברתי (9) – ההסכמה הרחבה בחברה שלאמצעי תשלום יש ערך, ושאחרים יקבלו אותו תמורת מוצרים ושירותים.
אפקט הדחיפות (4) – יצירת לחץ זמן או מחסור (“רק היום!”; “נשארו 3 יחידות!”) כדי שנחליט מהר ובלי לבדוק.
אפקט ההדדיות (4) – תחושת חובה “להחזיר טובה” אחרי שקיבלנו משהו בחינם, למשל טעימה או מתנה קטנה.
אפקט הפיצוי (3) – ניסיון “לפצות” על תסכול, בדידות או פגיעה בערך העצמי בעזרת קניות. הנחמה זמנית ואינה פותרת את הבעיה.
אפקט הפיתיון (2) – הוספת אפשרות שלישית שלא נועדה להימכר, כדי שאחת האפשרויות האחרות תיראה משתלמת יותר.
אפקט יום ההולדת (13) – עדכון תעריף שכר המינימום מיום ההולדת שבו העובד או העובדת עוברים למדרגת גיל חדשה.

B

ביקוש (10) – הכמות של מוצר או שירות שהצרכנים מוכנים ויכולים לקנות במחיר מסוים.

D

דיוג / פייסינג (6) – הונאה שנועדה להוציא במרמה מידע רגיש, כמו סיסמאות ופרטי אשראי, בעזרת הודעות או אתרים מזויפים.
דיפ פייק (6) – סרטון, תמונה או הקלטת קול מזויפים שנוצרו בבינה מלאכותית ומחקים אדם מוכר.
דפוסים אפלים (5) – עיצוב מניפולטיבי של אתרים ואפליקציות שנועד לגרום לנו לפעולות שלא רצינו, כמו מנוי שקשה לבטל.

H

החשבונית הגלובלית (7) – העלות הנסתרת של מוצר “זול”: פגיעה בסביבה (מים, פליטות, פסולת) ובבני אדם (שכר נמוך ותנאי עבודה קשים) שאינה מופיעה במחיר.
הטיית ברירת מחדל (15) – הנטייה להישאר במסלול שנקבע מראש, גם כשהוא לא הכי מתאים, כי שינוי דורש מאמץ.
הטיית הווה (15) – הנטייה להעדיף הנאה מיידיית עכשיו על פני רווח גדול יותר בעתיד.
הטיית העיגון (2) – הנטייה להסתמך יותר מדי על פיסת המידע הראשונה (“העוגן”), למשל מחיר “מקורי” גבוה ליד מחיר מבצע.
היצע (10) – הכמות של מוצר או שירות שהיצרנים מוכנים ויכולים להציע למכירה במחיר מסוים.
היצע וביקוש בשוק העבודה (13) – המפגש בין מעסיקים שמחפשים עובדים (ביקוש) לבין עובדים שמציעים את זמנם וכישוריהם (היצע).
הכנסה נומינלית / ריאלית (12) – נומינלית: הסכום הכספי שמקבלים. ריאלית: מה שאפשר לקנות בסכום הזה אחרי התאמה למחירים.
הלנת שכר (13) – עיכוב בתשלום השכר אחרי ה-9 בחודש שאחרי חודש העבודה.
המחרת ייחוס (4) – הצגת מחיר “מקורי” גבוה, לרוב מחוק, ליד המחיר החדש, כדי שהמחיר החדש ייראה כמו מציאה.
המס הוורוד (5) – אפליית מחירים מגדירי: מוצר שמשווק לנשים נמכר ביוקר לעומת מוצר דומה שמשווק לגברים.
הנדסה חברתית (6) – מניפולציה פסיכולוגית: במקום לפרוץ למחשב, הנוכל “פורץ” לאדם בעזרת דחיפות, פחד, סקרנות או פיתוי.
העדפת ההווה (2) – הנטייה להעדיף סיפוק קטן ומיידי על פני חיסכון או יעד גדול יותר בעתיד.
העדפת נזילות (15) – הרצון להחזיק כסף זמין ונגיש בגלל חשש מאי-ודאות, גם במחיר ויותר על ריבית או תשואה.
התיישנות מתוכננת (7) – אסטרטגיה עסקית שבה יצרנים מקצרים בכוונה את חייו המוצר, כדי שצרכן לקנות מוצר חדש מהר יותר והרווחים שלהם יגדלו.

Z

זכות החזרה (5) – הזכות לבטל עסקה ולקבל את הכסף בחזרה בתוך זמן מוגדר ובתנאים שקבע החוק.

H

חופש העיסוק / צדק חלוקתי (11) – חופש העיסוק: זכות בעלי עסקים לקבוע מחיר ולהרוויח. צדק חלוקתי: חלוקה הוגנת, כדי שכל אחד יוכל לקנות מוצרים קיומיים.
חוק הגנת הצרכן (5) – החוק המרכזי שמגן על צרכנים בישראל. הוא קוגנטי: אי אפשר לוותר עליו בחוזה, אלא אם השינוי לטובת הצרכן.
חוק הגנת השכר (13) – חוק שמחייב תשלום על כל זמן עבודה ותלוש שכר חודשי, ואוסר קנסות וניכוי נזקים שנגרמו בטעות.
חוק המזומן (8) – חוק שמגביל את הסכום שאפשר לשלם במזומן בעסקאות מסוימות, כדי להילחם בהון שחור ובפשיעה, מתוך איזון מול חופש הפרט והפרטיות.

חוק עבודת נוער (13) – חוק שמגן על עובדים צעירים: מגביל שעות, אוסר שעות נוספות, עבודה ביום המנוחה ועבודות מסוכנות, ומחייב הפסקות.

חיסכון (15) – דחיית צריכה מההווה לעתיד: שמירת כסף היום כדי ליצור אפשרויות בעתיד.

חיסכון פנסיוני (15) – חיסכון לטווח ארוך שנועד לתת הכנסה חודשית אחרי הפרישה מעבודה; החוק מחייב להפריש אליו חלק מהשכר.

טביעת רגל דיגיטלית (6) – כל העקבות שאנחנו משאירים ברשת – פוסטים, תמונות, קניות ופרטים מזהים – שנוכלים עלולים לנצל.

כאב התשלום (9) – מושג מהכלכלה ההתנהגותית: התחושה הלא נעימה כשנפרדים מכסף. בתשלום דיגיטלי היא נחלשת, וזה מגביר בזבז.

כוח קנייה (12) – כמות המוצרים והשירותים שאפשר לקנות בסכום כסף מסוים.

כלל 24 השעות (3) – לחכות לפחות יממה מהרגע שמתחשק לקנות ועד הקנייה, כדי לבדוק אם זה צורך אמיתי או רצון חולף.

כרטיס אשראי (9) – כרטיס שמאפשר לקנות עכשיו ולשלם במועד חיוב קבוע, עד גובה מסגרת האשראי; מעין הלוואה קצרה.

כרטיס חיוב (דביט) (9) – כרטיס שמוריד את הכסף מיד מהיתרה בחשבון העו"ש; אם אין מספיק יתרה, העסקה נדחית.

מבצע כמות (4) – הנחה שמוותנית בקניית כמה יחידות, למשל "3 ב־20 ש" או "1+1".

מדד המחירים לצרכן (12) – מדדיה חודשית של השינוי באחוזים במחיר של סל המוצרים לצרכן.

מדיניות מוניטרית (12) – הפעולות של הבנק המרכזי, בעיקר קביעת הריבית, כדי לשמור על יציבות המחירים במשק.

מונופול (11) – מצב שבו יש בשוק מוכר אחד בלבד של מוצר, ולכן הוא יכול להשפיע מאוד על המחיר.

מוסכמה חברתית (8) – כלל או הסדר שבני אדם יצרו ושממקיים רק כי כולם מסכימים לפעול לפיו. הכסף שווה משהו כי כולנו מסכימים שהוא שווה.

מוצר בפיקוח (11) – מוצר שהמדינה קבעה לו מחיר מרבי, ואסור למכור אותו מעל המחיר הזה.

מוצר משלים (10) – מוצר שקונים יחד עם מוצר אחר כדי ליהנות ממנו, למשל מטען לטלפון.

מוצר תחליפי (10) – מוצר שעונה על אותו צורך ואפשר לקנות אותו במקום מוצר אחר, למשל תה במקום קפה.

מחיר אלטרנטיבי (1) – האפשרות הטובה ביותר הבאה שוויתרנו עליה כשבחרנו באפשרות אחרת.

מחיר ההמתנה (15) – ההפסד המצטבר כשדוחים את תחילת החיסכון: מפספסים שנים של ריבית דריבית וצריך להפקיד יותר.

מחיר ליחידה (4) – המחיר של יחידה אחת או של כמות קבועה (למשל 100 גרם), המאפשר להשוות בין אריזות ומבצעים.

מחסור (1) – מצב שבו המשאבים שלנו (כסף, זמן, כוחות) מוגבלים והרצונות כמעט בלתי מוגבלים, ולכן חייבים לבחור.

מסגרת אשראי (9) – הסכום המרבי שהבנק או חברת הכרטיסים מרשים להוציא באשראי. זו לא יתרה, אלא כסף שיש להחזיר.

מערכת 1 (2) – חשיבה מהירה, אינטואיטיבית ורגשית שפועלת בלי מאמץ מודע, למשל קנייה אימפולסיבית ליד הקופה.

מערכת 2 (2) – חשיבה איטית, הגיונית ומבוקרת שדורשת ריכוז, למשל השוואת מחירים לפני קנייה.

משאבים (1) – כל מה שעומד לרשותנו כדי להשיג את מה שאנחנו רוצים: כסף, זמן, כישרונות, אנרגיה וקשרים.

נקודת שווי משקל (שו"מ) (10) – המצב שבו הכמות המבוקשת שווה לכמות המוצעת. המחיר בנקודה זו הוא מחיר השוק.

סבסוד (11) – סיוע כספי של הממשלה ליצרנים או לצרכנים, כדי להוריד את המחיר לצרכן.

סימני ביטחון (8) – אלמנטים מיוחדים בשטר, כמו סימן מים, חוט ביטחון ודיו שמשנה צבע, שנועדו למנוע זיופים ולשמור על אמון הציבור.

סמישינג ווישינג (6) – דיוג בהודעת טקסט (סמישינג) או בשיחת טלפון (וישינג), לרוב בשם גוף מוכר ועם תחושת דחיפות.

עלות לפי שימוש (CPW) (7) – מחיר המוצר חלקי מספר הפעמים שמשתמשים בו. עוזרת להשוות בין מוצר זול שמתקלקל מהר למוצר יקר ועמיד.

עסקת מכר-מרחוק (5) – עסקה בלי מפגש פנים אל פנים – באתר, באפליקציה או בטלפון. החוק נותן בה הגנה מוגברת.

ערך נומינלי (8) – הערך הנקוב – המספר שמודפס על השטר או על המטבע, למשל "50 שקלים".

ערך ריאלי (8) – השווי האמיתי של הכסף במונחי כוח קנייה: כמה מוצרים ושירותים אפשר לקנות בו לפי המחירים בשוק.

ערכים (1) – מה שחשוב לנו באמת בחיים, כמו משפחה, בריאות, חברות או חופש. הערכים משפיעים על האופן שבו אנחנו מוציאים כסף.

קנייה אימפולסיבית (3) – קנייה ספונטנית ולא מתוכננת מתוך דחף רגעי, בלי מחשבה מוקדמת או בדיקת מחירים.

קרדיט (9) – חלוקת תשלום שבה ניתנת הלוואה ומתווספת ריבית, ולכן הסכום הכולל גבוה מהמחיר המקורי.

קן (14) – הסכום ההתחלתי שהופקד בחיסכון או שנלקח כהלוואה, לפני הריבית.

ריבית (14) – המחיר של שימוש בכסף לאורך זמן: תשלום על ויתור על הכסף ועל הסיכון שבהלוואה.

ריבית דריבית (14) – ריבית שמחושבת גם על הריבית שכבר נצברה, ולכן הסכום גדל מהר יותר עם הזמן ("אפקט כדור השלג").

ריבית הפריים (14) – ריבית שלפיה מתמחרים הלוואות רבות; היא ריבית הבסיס של הבנק המרכזי ועוד 1.5%.

ריבית זמת וריבית חובה (14) – ריבית זכות מקבלים על כסף שחוסכים; ריבית חובה משלמים על כסף שלווים, למשל בהלוואה, במינוס או בתשלומים.

ריבית פשוטה (14) – ריבית שמחושבת בכל תקופה רק על הקרן, ולכן התוספת קבועה.

ריכוזיות (11) – מצב שבו מעט חברות גדולות שולטות בחלק גדול מהשוק, והלחץ להוריד מחירים קטן.

שוק חופשי (10) – שוק עם הרבה קונים ומוכרים, בלי התערבות ובלי התארגנויות, שבו המחיר נקבע רק בידי הביקוש וההיצע.

שוק שחור (11) – מסחר לא חוקי שמתפתח בדרך כלל בזמן מחסור, ובו מוכרים מוצרים במחיר גבוה מהמותר.

שכר מינימום (13) – השכר הנמוך ביותר שהחוק מתיר לשלם. לנוער הוא נקבע לפי גיל, ואי אפשר לוותר עליו.

שמחה (3) – רגש חזק וקצר שנוצר בתגובה לגירוי מסוים, למשל קנייה חדשה, ודועך מהר כשהגירוי חולף.

שנאת הפסד (2) – הכאב מהפסד חזק בערך פי שניים מהשמחה על רווח זהה, ולכן אנשים נמנעים מסיכונים ומשינויים.

שרינקפליציה (12) – אינפלציה סמויה: המחיר נשאר זהה, אבל כמות המוצר באריזה קטנה.

ת

תקציב (1) – תוכנית שמראה כמה כסף (או משאב אחר) יש לנו ועל מה נוציא אותו.

פרויקט מסכם: התוכנית הפיננסית שלי לשנה הבאה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____
 בפרויקט הזה תשתמשו בכל מה שלמדתם בחוברת כדי לבנות תוכנית פיננסית אישית לנער או לנערה בדוים בני 15 (לא לכתוב על עצמכם או על המשפחה). אפשר לעבוד לבד או בזוגות.

הדמות

הדמות: נגה בת 15. היא מקבלת דמי כיס של 200 ש"ח בחודש, ובחופש הגדול היא עובדת כבייביסיטר ומרוויחה כ-600 ש"ח בחודש (המספרים לדוגמה בלבד). החלום שלה: לקנות מחשב נייד שעולה 2,400 ש"ח בעוד שנה, וגם לצאת עם חברות ולקנות מתנות לימי הולדת.

1 שלב 1 - ערכים ומטרות

כתבו שלושה דברים שחשובים לנגה (ערכים) ושתי מטרות כספיות: אחת לטווח קצר ואחת לטווח ארוך.

2 שלב 2 - תקציב חודשי

בנו טבלת הכנסות והוצאות לחודש רגיל ולחודש של חופש. סמנו אילו הוצאות הן צורך ואילו רצון.

3 שלב 3 - החלטה נבונה

נגה רואה פרסומת ל"מבצע בזק" על אוזניות. תארו איך היא יכולה לעצור ולחשוב לפני קנייה (מערכת 1 / מערכת 2, עש"ד"ק) ואילו שלוש שאלות כדאי לה לשאול.

4 שלב 4 - שומרים על הכסף

כתבו שלושה כללים שיגנו על נגה מהונאות ברשת ומקנייה אימפולסיבית, וכלל אחד על זכויותיה כצרכנית.

5 שלב 5 - עבודה ראשונה

פרטו שלוש זכויות ושתי חובות של נגה כעובדת צעירה, ומה כדאי לה לבדוק בתלוש השכר.

6 שלב 6 - תוכנית חיסכון

חשבו כמה נגה צריכה לחסוך בכל חודש כדי לקנות את המחשב בעוד 12 חודשים, והסבירו איך ריבית דריבית יכולה לעזור לחיסכון ארוך יותר.

7 שלב 7 - רפלקציה

כתבו פסקה: מה הדבר החשוב ביותר שלמדתם השנה על כסף, ואיזה הרגל אחד תרצו לאמץ.

מחווון הערכה לפרויקט

קריטריון	מצוין (3)	טוב (2)	בסיסי (1)
תקציב וחישובים	טבלה מלאה ומדויקת, הבחנה נכונה בין צורך לרצון, חישוב חיסכון חודשי נכון (200 ₪ לחודש)	טבלה כמעט מלאה, טעות חישוב אחת	טבלה חלקית או חישובים שגויים
שימוש במושגים	שימוש נכון בחמישה מושגים לפחות מהחוברת	שימוש בשלושה-ארבעה מושגים	שימוש במושג אחד-שניים או שימוש שגוי
קבלת החלטות והגנה	כללים ברורים ומנומקים להחלטה נבונה, להגנה מהונאות ולזכויות צרכן	כללים נכונים עם נימוק חלקי	כללים כלליים בלי נימוק
עבודה וחיסכון	זכויות וחובות נכונות, תוכנית חיסכון ריאלית והסבר נכון של ריבית דריבית	רוב הפרטים נכונים	פרטים מעטים או לא מדויקים

קריטריון	מצוין (3)	טוב (2)	בסיסי (1)
רפלקציה והצגה	פסקה אישית ומעמיקה, עבודה מסודרת וברורה	פסקה קצרה, עבודה מסודרת ברובה	פסקה שטחית או עבודה לא מסודרת

שם: _____

כיתה: _____

תאריך: _____

המבדק בודק את ארבעת הצירים. ענו על כל השאלות. בשאלות החישוב הראו את דרך הפתרון. המספרים במבדק לדוגמה בלבד.

1. הקיפו את התשובה הנכונה (5 נקודות לכל שאלה).

1. איזה מהמצבים הבאים מתאר מחיר אלטרנטיבי?

- ☐ א. המחיר המלא של מוצר בחנות
☐ ב. ההנחה שקיבלתי בקופה
☐ ג. שעת לימוד שוויתרתי עליה כדי לצפות בסדרה
☐ ד. המע"מ שנוסף למחיר

2. מה מאפיין החלטה של "מערכת 1"?

- ☐ א. איטית, שקולה ומבוססת על השוואה
☐ ב. מהירה, אוטומטית ורגשית
☐ ג. מתקבלת רק אחרי ייעוץ עם מומחה
☐ ד. מתקבלת תמיד בקבוצה

3. מוצרים יקרים מוצבים בסופר בדרך כלל:

- ☐ א. במדפים העליונים ביותר
☐ ב. בגובה העיניים
☐ ג. ליד היציאה בלבד
☐ ד. במחסן

4. קיבלתם הודעה: "זכית בפרס! הקלד את פרטי הכרטיס תוך 10 דקות". מה נכון לעשות?

- ☐ א. למחר לפני שהזמן נגמר
☐ ב. לשלוח את הפרטים לחבר שיבדוק
☐ ג. לא ללחוץ על הקישור, לא למסור פרטים ולדווח על ההודעה
☐ ד. לענות ולשאול אם זה אמיתי

5. כשהביקוש למוצר עולה וההיצע נשאר קבוע, המחיר בדרך כלל:

- ☐ א. יורד
☐ ב. עולה
☐ ג. לא משתנה
☐ ד. נקבע רק בחוק

6. מה קורה לכוח הקנייה של 100 ש"ח כשיש אינפלציה?

- ☐ א. הוא גדל
☐ ב. הוא קטן – אפשר לקנות פחות
☐ ג. הוא לא משתנה
☐ ד. הוא משתנה רק לבני נוער

7. מה ההבדל בין כרטיס חיוב מיידי לכרטיס אשראי?

- ☐ א. אין הבדל
☐ ב. בכרטיס חיוב מיידי הכסף יורד מהחשבון מיד, באשראי החיוב נדחה
☐ ג. כרטיס חיוב מיידי מאפשר תשלומים בלי ריבית תמיד
☐ ד. כרטיס אשראי מיועד רק לקניות בחו"ל

8. נער בן 15 עובד בחופש. מה מהבאים הוא זכות שלו כעובד?

- ☐ א. לעבוד בכל שעה ביממה
☐ ב. לקבל תלוש שכר
☐ ג. לוותר על הפסקות כדי לסיים מוקדם
☐ ד. לקבל שכר רק אם המעסיק מרוצה

9. ריבית חובה היא:

- ☐ א. ריבית שהבנק משלם לי על חיסכון
☐ ב. ריבית שאני משלם/ת על הלוואה או על מינוס
☐ ג. מתנה מהבנק
☐ ד. עמלה על משיכת מזומן

10. מה היתרון של חיסכון שמתחיל מוקדם?

- ☐ א. אין יתרון
☐ ב. הריבית דריבית פועלת לאורך זמן רב יותר
☐ ג. אפשר למשוך אותו בכל רגע בלי השלכות
☐ ד. הוא תמיד בלי סיכון

2 📋 שאלת חישוב: ריבית פשוטה מול ריבית דריבית (20 נקודות)

איתי הפקיד 1,000 ₪ בתוכנית חיסכון לשלוש שנים בריבית שנתית של 10% (ריבית לדוגמה בלבד, גבוהה מהמקובל, כדי שיהיה קל לחשב).

שנה	יתרה בריבית פשוטה (₪)	יתרה בריבית דריבית (₪)
התחלה	1,000	1,000
אחרי שנה 1		
אחרי שנה 2		
אחרי שנה 3		

מה ההפרש בין שתי התוכניות אחרי שלוש שנים, ולמה הוא נוצר?

3 📋 שירה רוצה לקנות נעליים ב"מבצע לזמן מוגבל" באתר שלא הכירה. כתבו שלוש בדיקות שכדאי לה לעשות לפני התשלום ונמקו כל אחת. (15 נקודות)

4 📋 "כסף לא קונה אושר". הביעו עמדה על המשפט ונמקו בעזרת שני מושגים לפחות מהחבורת. (15 נקודות)

 כל הכבוד על שנה של למידה!

יצרה: רות ראש בן ישי